

Nederlands Rijmwoordenboek

Jaap Bakker

Nederlands Rijnwoordenboek

Geactualiseerde editie

2012 Uitgeverij Nijgh & Van Ditmar Amsterdam

Eerste druk 1986
Vijfde, herziene druk 1996
Zesde, licht gewijzigde druk 2000
Negende, herziene druk 2008
Tiende, geactualiseerde druk 2012

© 1986, 1996, 2000, 2008, 2012 Jaap Bakker, Amsterdam
Boekverzorging Jan Willem Stas, Rotterdam
Zetwerk Teus de Jong, Nij Beets
Gebruikte letter Fresco en Fresco sans, Ourtype
www.nijghenvanditmar.nl
NUR 624 / ISBN 978 90 388 9618 2

Inhoud

- 7 Voorwoord
- 9 Gebruiksaanwijzing
- 16 Symbolen en verwijzingen
- 17 Afkortingen
- 18 Omspeltabel
- 23 Rijmtips
- 25 Dichtgids
- 81 Bibliografie
- 83 Rijmrubrieken a - uzies

Voorwoord

Het verheugt mij bijzonder dat er nu alweer een nieuwe editie van het Nederlands Rijmwoordenboek kan verschijnen, in een aantrekkelijke paperbackvorm en bij een uitgever in wiens fonds het boek voortreffelijk past.

Deze tiende druk is een geactualiseerde versie van de ingrijpend herziene negende druk uit 2008. Die herziening was ingegeven door reacties van gebruikers en eigen ervaringen met het boek. De voornaamste wijziging was dat de woorden, net als voorheen, weer in een 'rijmkundig relevante' volgorde zijn gezet. Bij de alfabetisering is niet de beginletter bepalend, maar de rijmmedeklinker, d.i. de medeklinker vóór de rijmuitgang. Dus de woorden *benemen* - *emblemen* - *extremen* - *fonemen* zijn herschikt tot *emblemen* - *benemen* - *fonemen* - *extremen*. Hierdoor staan de 'rijke rijmen' (zoals *benemen/fonemen*) bij elkaar, zodat ze gemakkelijker zijn te vinden of te vermijden. Dat laatste is noodzakelijk voor wie correct rijmen wil (en wie wil dat nu niet?). Verder zijn de zgn. schrikkelwoorden (rijmwoorden met een afwijkende klemtoon) zo georganiseerd dat de dubbelrijmen in elkaars onmiddellijke nabijheid staan. Nadere uitleg over de indelingssystematiek vindt u in de Gebruiksaanwijzing, pagina's 9-15.

Toegevoegd zijn de woorden die zich de laatste jaren in onze taal een plaats hebben verworven. Daarnaast is er opnieuw veel aandacht besteed aan het tijdloze vocabulaire, vooral op het vlak van de idiomatische verbindingen (*er gloeiend bij*, *gelopen race*, *negeert 'm straal*, *nergens te bekennen*, *plan B*, enzovoort). Het aardige van dit soort uitdrukkingen vind ik dat ze een heel ander mentaal beeld oproepen dan de uitgangswaarden *bij*, *race*, *straal*, *bekennen* en *B*, waardoor ze de rijmer ongedachte mogelijkheden bieden. Ik beschouw de systematische behandeling van het idioom als een van de belangrijkste merites van dit boek. Hierin onderscheidt het zich van alle rijmwoordenboeken die ik ken, inclusief de digitale.

Om plaats te bieden aan al dat moois moest hier en daar worden geschrapt. Wegelaten zijn vooral specialistische, ongebruikelijke en weinigzeggende woorden, alsmede een flink aantal infrequente voor- en plaatsnamen. Gehandhaafd is het principe om strenger te selecteren naarmate de rijmrubriek groter is. Wie dus wil rijmen op een zeldzame rijmklank krijgt nog steeds het onderste uit de kan, terwijl de raadpleger van een omvangrijke rijmrubriek niet wordt afgeleid door abstruse singulariteiten.

Evenals in vorige edities zijn de volgende woordcategorieën *niet* opgenomen:

- Woorden die op eenvoudige wijze uit de afgedrukte rubrieken kunnen worden afgeleid. Zo ontbreken de woorden op -enders, -uffelen en -uiterdje omdat die

gemakkelijk zijn te fabriceren uit het materiaal in de rubrieken **ender**, **uffel** en **uiter**.

- Namen van nog levende beroemdheden.
- Achternamen (tenzij toebehorend aan een overleden beroemdheid).
- Woorden die door Van Dale als 'gewestelijk' worden aangemerkt.
- Woorden waar niets op rijmt, zoals *andijvie*, *Betuwe*, *jongst*, *nieuws*, *verkleumd*, *zesde*, *zilver* en, nog altijd, *herfst*.

Sinds de eerste uitgave van dit boek in 1986 is Nederland tot tweemaal toe geteisterd door een geheel overbodige spellingherziening. De voorgeschreven wijzigingen hebben we — zij het ongaarne — in de kopij doorgevoerd, behalve waar de herkenbaarheid van woordbeelden zou worden geschaad. Die herkenbaarheid is van eminent belang in een boek als dit, waarin de woorden zonder enige context worden gepresenteerd. Wij tornen derhalve niet aan de spelling van nog als uitheems gevoelde vreemde woorden, we handhaven hoofdletters en koppeltekens als die nodig zijn voor het doorzien van woordstructuur en/of -identiteit, en we schrijven een tussen-n waar de logica dat vereist.

Bij het voltooiën van de nieuwe editie van het Nederlands Rijmwoordenboek spreek ik graag mijn dank uit aan de lezers (te veel om hier op te noemen) die mij in de loop der jaren hebben gewezen op nieuwe of vergeten woorden. Ook denk ik met genoegen terug aan de gedachtenwisselingen met plezierdichters en liedjesschrijvers over rijmkundige indelingskwesties. Met name Pieter Nieuwint kan met ere worden genoemd als een van de drijvende krachten achter de vernieuwde systematiek van dit boek. Die systematiek is ook in deze editie weer voorbeeldig gevisualiseerd door boekverzorger en typograaf Jan Willem Stas, met wie ik opnieuw met veel genoegen heb samengewerkt.

Amsterdam, augustus 2012

Jaap Bakker

Gebbruiksaanwijzing

Dit boek is een verzameling van rubrieken waarin onderling rijmende woorden zijn bijeengebracht. Elke rubriek draagt een titel die overeenkomt met de rijmuitgang van de woorden die erin staan. Zo bevat de rubriek **alt** alle woorden met de rijmuitgang -alt (*halt, bevalt, uitgestald* enzovoort).

De rijmrubrieken zijn gealfabetiseerd op basis van hun titels. De rubriek **alt** staat dus tussen **alsteren** en **alta**.

De rijmuitgang

Om de juiste rubriek te vinden, moet u weten wat de rijmuitgang is van het woord waarvan u uitgaat. Doorgaans zal dat geen moeite kosten, maar af en toe zult u op twijfelgevallen stuiten. Daarom geef ik hier een wat preciezere definitie van het begrip 'rijmuitgang'.

De rijmuitgang van een woord bestaat uit *de laatste beklemtoonde klinker plus alles wat daarop mocht volgen*. Enkele voorbeelden:

baan	→ aan
molen	→ olen
kinderen	→ inderen
schoudervulling	→ ulling
navulling	→ ulling

Een woord kan meer dan één beklemtoonde lettergreep bevatten. Zo heeft *schoudervulling* er twee: schou- en -vul-. Schou- heeft de hoofdklemtoon, -vul- heeft een nevenklemtoon. De 'u' is dus de laatste beklemtoonde klinker, vandaar dat de rijmuitgang **ulling** is en niet -oudervulling.

Een bijzonder geval is **navulling**, omdat het sterke accent op na- de klemtoon van -vul- bijna helemaal in de schaduw stelt. Toch is die 'u' niet onbeklemtoond (was dat wel het geval, dan zou *navulling* rijmen op *verkaveling*). Dankzij het zwakke accent op -vul- is de rijmuitgang van *navulling* eveneens **ulling**.

Deze voorbeelden illustreren de algemene regel dat samengestelde woorden dezelfde rijmuitgang hebben als het grondwoord. De rijmuitgang van *startbaan* en *landingsbaan* is **aan**, die van *draaimolen* en *mallemlolen* is **olen**, en die van *weeskinderen* en *mensenkinderen* is **inderen**.

Woorden met twee rijmuitgangen

Sommige woorden zijn op twee manieren te berijmen. *Begonia*, bijvoorbeeld, heeft de rijmuitgang **a**; die -a is immers de laatste beklemtoonde lettergreep. De klemtoon is echter niet erg sterk, zodat men *begonia* ook kan opvatten als een rijmwoord met de uitgang **onia**. Daarom is het woord opgenomen onder **a** én onder **onia**. Om dezelfde reden staat *radio* onder **o** en **adio**, *tekening* onder **ing** en **ekening**, en *laboratorium* onder **um** en **orium**.

Deze dubbele vermelding is alleen toegepast bij relatief bekende woorden. Minder bekende woorden zijn slechts één keer opgenomen, en wel onder de 'langste' rijmuitgang: *bignonia* staat onder **onia**, maar niet onder **a**.

Bij het berijmen van woorden met een zwakke slotlettergreep doet u er goed aan te zoeken onder beide uitgangen (de 'korte' en de 'lange') om over alle rijmogelijkheden te kunnen beschikken.

Spelling van rijmuitgangen

Het Nederlands kent nogal wat rijmklanken die op verschillende manieren kunnen worden gespeld: *eb* en *klep*, *bad* en *plat*, *lachen* en *vlaggen*, *prijs* en *reis*, *heraut* en *getrouwd*. Om die verschillende schrijfwijzen onder één noemer te brengen, zijn de rijmuitgangen (voorzover ze als titel van een rijmrubriek fungeren) min of meer fonetisch gespeld. Dat heeft voor u als consequentie dat u het woord waarop u rijmen wilt, soms zult moeten omspellen. De belangrijkste omspel-regels zijn deze:

- **Au** wordt altijd gespeld als **ou** (*heraut* → **out**).
- **Ei** wordt altijd gespeld als **ij** (*reis* → **ijs**).
- De klank **ie** aan het begin van de rijmuitgang wordt altijd gespeld als **ie** (*liter* → **ieter**, *kilo* → **ielo**, *aluminium* → **ienium**, *vinyl* → **iel**, *typen* → **iepen**).
- De letters **-b**, **-c**, **-ch-**, **-d(t)** en **-x** worden fonetisch gespeld (*eb* → **ep**, *delict* → **ikt**, *vrucht* → **ugt**, *lachen* → **aggen**, *bad* → **at**, *wiedt* → **iet**, *faxen* → **aksen**).
- De uitgang **-ti(e)** na een klinker wordt gespeld als **ts** (*emotie* → **ootsie**, *Bonifatius* → **aatsius**); na een medeklinker als **s** (*vakantie* → **ansie**, *directie* → **eksie**).
- Buitenlandse rijmklanken worden zoveel mogelijk met Nederlandse letters weergegeven (*macho* → **atsjo**, *garage* → **aazje**, *inch* → **insj**, *douchen* → **oesjen**). Voor enkele niet-inheemse klanken is een bijzonder teken gebruikt:
 - De **G** geeft een 'zachte k' weer: *tango* → **anGo**, *underdog* → **oG**.
 - Een ~ (tilde) boven een klinker betekent dat deze nasaal wordt uitgesproken: *mondain* → **ẽn**, *nuance* → **ãnse**.

- Een ` (accent grave) boven een klinker betekent dat deze gerekte is: *garderobe* → **òbe**, *release* → **ìès**, *bodyguard* → **àrt**.
- De klinker in de onbeklemtoonde lettergrepen **-em**, **-es**, **-is**, **-us** en **-um** wordt gespeld als **e** (*forum*, *schorem* → **orem**; *chicanes*, *Janus*, *kanis* → **anes**). De slotlettergreep van woorden als *aluminium* en *Bonifatius* wordt niet omgespeld omdat de 'u' een (zwakke) klemtoon draagt.

Om de rubriektitels zoveel mogelijk herkenbaar te houden, is het fonetische systeem niet tot het uiterste doorgevoerd. De rijmklank van *aluminium* is **ienium**, niet *ieniejum* of *ieniëm*; die van *lelijk* is **elijk**, niet *elek*, en die van *spannend* is **annend**, niet *annent*.

Het vinden van vreemdtalige rijmklanken kan weleens lastig zijn. In het algemeen is het verstandig, eerst te zoeken in de nabijheid van vergelijkbare Nederlandse rijmklanken. *Leeds* zoekt u dus in de buurt van **iets**, *Baltimore* in de buurt van **or** en *Perth* in de buurt van **urt**. Bent u er dan nog niet uit, raadpleeg dan de Omspeltabel op pagina 18.

Volgorde van rijmrubrieken

De rijmrubrieken zijn gealfabetiseerd op basis van de omgespelde rijmuitgangen. Als twee rijmuitgangen zich alleen van elkaar onderscheiden door een bijzonder letter- of leesteken, dan komt de 'bijzondere' uitgang na de normale. De uitgang **aGo** komt na **ago**, **ède** komt na **ede** en **õn** komt na **on**.

Opbouw van rijmrubrieken

In de meeste rubrieken staan twee soorten woorden:

- **Reguliere rijmwoorden**, waarin de hoofdklemtoon op de rijmuitgang valt (*bóón*, *persóón*, *telefóón*), of twee of meer lettergrepen ervoor (*spérzieboon*, *máns-persoon*, *kóptelefoon*).
- **Schrikkelwoorden** (afgekort als *S-wrd*), waarin de hoofdklemtoon pal voor de rijmuitgang valt: *áántoon*, *stíéfzoon*, *natúúrschoon*. Schrikkelwoorden rijmen niet — althans niet zonder speciale maatregelen — op reguliere rijmwoorden. Daarom zijn ze apart gezet en gecursiveerd.

Reguliere rijmwoorden

Reguliere rijmwoorden zijn allereerst onderverdeeld naar het aantal lettergrepen. Aan het begin van de rubriek staan de eenlettergrepige woorden, dan de tweelettergrepige, enzovoort.

De woorden in iedere subrubriek zijn gealfabetiseerd op de 'rijmmedeklinker', dat is de medeklinker(combinatie) die direct voorafgaat aan de rijmuitgang. Als

voorbeeld vindt u hieronder een aantal woorden uit de rubriek **o**; vóór ieder woord is aangegeven welke rijmmedeklinker het heeft.

Eenlettergrepige woorden:

-	o
b	beau
bl	blow
d	do
fl	flow
G	go
h	ho
j	yo!
k	co
n	nô [Jap.]
p	po
pr	pro
r	rho
sj	show
sl	slow
str	stro
vl	vlo
w	wow!
z	zo
z	zoo [Vl.]

Tweelettergrepige woorden:

-	oh-oh!
-	k.o.
b	hobo
b	tae-bo
bl	tableau
d	bordeaux
d	cadeau
d	rondeau
G	argot
	t/m
z	zozo

Drielettergrepige woorden:

-	agio
-	cabrio

- cambio
- CAO
- t/m
- z sowieso
- z zus en zo
- z zus of zo

Merk op dat ook hier een fonetische omspelling is toegepast. *Co* wordt behandeld als 'ko', *yo* als 'jo', *show* als 'sjo' en *sowieso* als 'sowiezo'.

In woorden als *o*, *oh-oh* en *agio* is er vóór de rijmuitgang geen (duidelijke) medeklinker te onderscheiden. Zulke woorden worden geacht te beginnen met de rijmmedeklinker 'nul', die in onze alfabetisering helemaal vooraan staat.

Binnen woordgroepjes met dezelfde rijmmedeklinker is de gewone alfabetische volgorde aangehouden, vandaar dat men achtereenvolgens aantreft: *hobo*, *tae-bo*; *bordeaux*, *cadeau*, *rondeau*; *agio*, *cabrio*, *cambio*, *CAO*, et cetera.

Deze manier van indelen lijkt omslachtig maar is in wezen heel logisch. Tal van gerenommeerde buitenlandse rijmwoordenboeken hanteren dezelfde systematiek. De belangrijkste reden om het zo te doen is het vergemakkelijken van het vinden van zuivere volrijmen. Niet iedere combinatie van reguliere rijmwoorden levert namelijk goed rijm op. *Belgrado* rijmt prima op *hoezo*, maar níét op bijvoorbeeld *cadeau*. Het koppel *Belgrado/hoezo* is een zuiver volrijm, maar *Belgrado/cadeau* is slechts een krachteloze herhaling van de lettergreep -do. Deze rijmvariant (sommigen zeggen: rijmfout) wordt 'rijk rijm' genoemd. Bekwame dichters proberen rijk rijm zoveel mogelijk te mijden, en dit boek beoogt hen daarbij behulpzaam te zijn. Wie correct wil rijmen op *Belgrado*, kan in de verschillende rijtjes gemakkelijk de do-woorden identificeren (*do*; *bordeaux* t/m *rondeau*; *cupido* t/m *tournedos*). Dat zijn de woorden die nu even niet mogen worden gebruikt. Uit de resterende woorden kan vrijelijk worden geput; die leveren keurig volrijm op.

De gehanteerde indeling heeft nog een voordeel. Woorden met eenzelfde rijmmedeklinker vertonen niet alleen *klank*verwantschap, maar vaak ook een *betekenis*- en een *sfeer*verwantschap. Dat kan het zoeken van een geschikt rijmwoord vergemakkelijken. Immers, bij het dichten hebben we gewoonlijk wel een globaal idee van het soort woord dat we nodig hebben. Als we moeten rijmen op *brand* en het gevoel hebben een plaatsaanduidend woord te kunnen gebruiken, dan is het handig eerst te zoeken bij de woorden op -kant en -land. Zo kan onze intuïtie ons ook zeggen dat een woord op -graaf, of -loog, of -moed op z'n plaats zou kunnen zijn. Anderzijds weten we soms heel goed dat we bepaalde woorden juist willen *mijden*, bijvoorbeeld in de rubriek *ijt* de woorden op -teit, omdat die bijna allemaal een wat kille, objectieve uitstraling hebben. In alle geschetste gevallen maakt de gehanteerde systematiek het zoeken efficiënter.

Extra lijsten

Veel rijmrubrieken bevatten een of meer kleingedrukte rijtjes van woorden met een specifieke signatuur die uit het hoofdbestand zijn gelicht omdat ze anders de ‘gewone’, algemeen toepasbare rijmwoorden zouden overschaduwden. Het gaat vaak om namen (voornamen, geografische namen, merknamen en dergelijke) of om idioom (samengestelde werkwoorden, uitdrukkingen).

De term ‘samengesteld werkwoord’ heeft in dit boek een specifieke betekenis. Hij verwijst naar werkwoordsvormen die uit twee of meer losse woorden bestaan, bijvoorbeeld *naar de kroon gestoken* in de rubriek **oken**.

‘Uitdrukkingen’ zijn woorden of woordgroepen die met bepaalde werkwoorden vaste combinaties aangaan. Zo bevat de rubriek **oon** een reeks uitdrukkingen, waaronder (*steekt naar de kroon*). Het werkwoord tussen haakjes kan naar believen worden veranderd in ‘steek’, ‘steken’, ‘stak’ en ‘staken’.

De extra lijsten zijn eigenlijk rubriekjes-in-een-rubriek. Ze volgen de indelingsprincipes van de reguliere rijmwoorden.

Schrikkelwoorden

De schrikkelwoorden — altijd cursief gedrukt — vormen een klasse apart. Ze worden gekenmerkt door een afwijkende klemtoon, waardoor ze niet rijmen op de reguliere woorden in een rubriek. Een koppel als *telefoon/stiefzoon* (regulier rijmwoord plus schrikkelwoord) heet een *schrikkelrijm*. Schrikkelrijm is een van de ergste, want meest onwelluidende, rijmfouten die dichters kunnen maken.

Onlangs hun beperkte inzetbaarheid zijn schrikkelwoorden bepaald niet onbruikbaar. Met behulp van bepaalde technieken zijn ze soms te koppelen aan reguliere woorden (zie pagina 65). Verder kunnen schrikkelwoorden onderling rijmen, soms zelfs verrassend goed; er zijn prachtige, klankrijke dubbelrijmen mogelijk. Om u op het spoor daarvan te brengen zijn de schrikkelrubrieken zo georganiseerd dat de best rijmende woorden het dichtst bij elkaar staan. De indeling berust in de eerste plaats op *de klinker van de beklemtoonde lettergreep*. Het rijtje hieronder laat zien welke volgorde wordt gehanteerd, geïllustreerd met woorden uit de rubriek **el**.

â	<i>afbel</i>
aa	<i>naspel</i>
ê	<i>tewerkstel</i>
ee	<i>zeepbel</i>
î	<i>instel</i>
ie	<i>Pniël</i>
ô	<i>opstel</i>
oo	<i>oorbel</i>
û	<i>te hulp snel</i>
uu	-

eu	<i>deurbel</i>
ij/ei	<i>eicel</i>
oe	<i>toestel</i>
ou/au	<i>schouwspel</i>
ui	<i>Duinrell</i>

Schrikkelrijtjes zijn inhoudelijk gezien een grabbelton: alle soorten woorden en namen kunnen erin voorkomen, zonder verdere sortering. De ordening heeft uitsluitend betrekking op de klank.

Kennis van bovenstaande hoofdingeling is vrijwel altijd voldoende om vlot terecht te komen bij de woorden die u zoekt. Mocht u meer gedetailleerde informatie wensen, lees dan onderstaande paragraaf.

Subindeling van schrikkelwoorden

Zoals hierboven vermeld is de eerste indeling van de schrikkelwoorden gebaseerd op de klinker van de beklemtoonde lettergreep. De tweede indeling gaat uit van de slotmedeklinker van de beklemtoonde lettergreep. Vandaar bijvoorbeeld:

-	<i>na</i>	<i>spel</i>
-k	<i>schaak</i>	<i>spel</i>
-n	<i>aan</i>	<i>bel</i>
-rt	<i>kaart</i>	<i>spel</i>
-t	<i>zaad</i>	<i>cel</i>

De derde indeling gaat uit van de rijmmedeklinker (de medeklinker die voorafgaat aan de rijmuitgang, in dit geval de uitgang -el). De woorden die binnen dit indelingsniveau vallen, vormen onderling dubbelrijmen. Hier enkele woorden met als beklemtoonde lettergreep de klank -oor:

b-	<i>oor</i>	<i>bel</i>
l-	<i>oor</i>	<i>lel</i>
sp-	<i>hoor</i>	<i>spel</i>
sp-	<i>voor</i>	<i>spel</i>
st-	<i>voor</i>	<i>stel</i>

Er is ook nog een vierde, een vijfde en een zesde niveau van indeling, maar die niveaus hebben geen consequenties voor het zoekproces en vallen daarmee buiten het bestek van deze gebruiksaanwijzing.

Symbolen en verwijzingen

- 1, 2, 3, ...** **Cijfers** voor een kolom slaan op het aantal lettergrepen van de woorden in die kolom.
- + smst.** (achter een voorzetsel) **Plus samenstellingen:** denk aan scheidbare samengestelde werkwoorden. Bijv. aan + smst.: *bood aan, kijkt aan, vangt aan* enz.
- '...'** Tussen **aanhalingstekens** staan typische spreektaalvormen of al dan niet ironisch bedoelde taalfouten: *'epilépsie', 'georven', 'raaien', 'sjuderans'*.
- Een **zwarte punt** achter een woord betekent dat het in klank licht afwijkt van de andere woorden in de rubriek. Bijv. *screenen •* in de rubriek **ienen**, *not amused •* in de rubriek **oest**.
- d/t** Betekent **-d of -t**. Bijv. *vervoerd/t* staat voor *vervoerd* en *vervoert*.
- d(t)** Betekent **-d of -dt**. Bijv. *voed(t)* staat voor *voed* en *voedt*.
- enz.** (achter een samengesteld woord) **Enzovoort:** door verandering van het eerste lid van de samenstelling ontstaan diverse geschikte rijmwoorden. *Er-aan enz.* staat voor *hier-, daar-* en *waaraan*. Zo gaan ook: *noordenwind enz., tweedelig enz., rechterkant enz., kolenmijn enz.*
- enz. zie 1** (achter voltooide deelwoorden) **Enzovoort zie eenlettergrepige woorden.** Bijv. *ge-beefd enz. zie 1* verwijst naar *ge-kleefd, ge-leefd, ge-reefd* enz.
- Behalve van de verwijzing **zie** wordt gebruikgemaakt van de volgende uitdrukkingen:
- Zie verder** Aan het eind van een onvolledig uitgeschreven rubriek wordt voor de overige rijmwoorden verwezen naar een andere rijmuitgang. Zo vindt u onderaan de rubriek **aande** de verwijzing *Zie verder aant*.
- Vgl.** **Vergelijk:** verwijst naar een rubriek met een licht afwijkende rijmklank. Bijv. onderaan de rubriek **angt** vindt u *Vgl. ankt*, en andersom.

Afkortingen

Ar.	Arabisch	muz. t.	muziekterm
Barg.	Bargoens	nat.	natuurkundig
bedr.	bedrijf	Ned.	Nederland(s)
bijb.n.	bijbelse naam	nv.	naamval
bijw.	bijwoord	org.	organisatie
bn.	bijvoeglijk naamwoord	op.	opera, operette
bv.	bijvoorbeeld	pag.	pagina
Chin.	Chinees	pB.	plaats in België
comp.t.	computerterm	pers.	persoon (schrijver, kunstenaar, geleerde enz.)
Du.	Duits	pn.	plaatsnaam
e.a.	en andere	pN.	plaats (stad, dorp, gehucht, wijk) in Nederland
eenh.	eenheid	Port.	Portugees
eil.	eiland(en)	riv.	rivier
elem.	element	Russ.	Russisch
Eng.	Engels	scheepst.	scheepsterm
enz.	enzovoort	smst.	samenstellingen
ev.	enkelvoud	Sp.	Spaans
e.v.a.	en vele andere	ster.b.	sterrenbeeld
fig.	figuur	<i>S-wrd</i>	schrikkelwoord(en) (zie pag. 14)
Fr.	Frans	t.t.	tegenwoordige tijd
Fri.	Fries	uitdr.	uitdrukkingen
geo.n.	geografische naam	v.	van
godh.	godheid	vergr.tr.	vergroten trap
Gr.	Grieks	vgl.	vergelijk
Gron.	Gronings	Vl.	Vlaams
hist.	historisch	vn.	voornaam
hist.n.	historische naam	vnw.	voornaamwoord
iem.	iemand	vrl.	vrouwelijk
Ind.	Indisch	v.t.	verleden tijd
It.	Italiaans	wrd	woord(en)
Jap.	Japans	ww.	werkwoord(en)
Jidd.	Jiddisch	Z-Afr.	Zuid-Afrikaans
Lat.	Latijn	zn.	zelfstandig(e) naamwoord(en)
lit.	literair		
Mal.	Maleis		
m.b.t.	met betrekking tot		
mn.	merknaam		
mv.	meervoud(en)		
myth.	mythologisch		

Omspeltabel

Medeklinkers

De letter: wordt gespeld als: bijvoorbeeld in:

b	p	hebt → ept, Ob → op, slab → ap
c	k	ethica → etika, sec → ek, tact → akt
c	s	acacia → asia, actrice → iese, ice → ais, France → âns
c(c)	tsj	duce → oetsje, in pace → aatsje, Lecce → etsje
cci	tsj	Ajaccio → atsjo, oboe da caccia → atsja
ch	g(g)	lach → ag, pochen → oggen, wacht → agt
ch	tsj	Karachi → atsjie, macho → atsjo, sandwich → itsj, speech → ietsj, touch → utsj
ch(e)	sj	blanche → ânsj, crèche → esj, douchen → oesjen, quiche → iesj, Sancho → ansjo, scotch → otsj
ck	k	snack → ek, Von Gluck → oek
d	t	bod → ot, mood → dèt, off-side → ait, yard → àrt
dge	tsj	badge → etsj, bridge → itsj, Dodge → otsj
dt	t	gezindte → inte, raadt → aat
g	dzj	Gigi → iedzjie
g	G	bingo → inGo, gag → eG, Grieg → ièG, grog → oG, Schlager → aGer, slogan → oGen, vague → aaG
g	zj	centrifuge → uuzje, college → eezje, garage → aazje, loge → òzje, melange → ânzje, prestige → ièzje
ge	tsj	New Age → eetsj, vintage → itsj
ggi	dzj	arpeggio → edzjo, loggia → odzja, Menaggio → adzjo
gi	dzj	adagio → aadzjo, Borgia → ordzja
gli	lj	imbroglio → oljo
gn	nj	campagne → anje, insigne → inje, lasagna → anja
gue	G	en vogue → oG, morgue → orGe
j	dzj	Fiji → iedzjie
ll	lj	caudillo → ieljo, guerrilla → ielja, paella → elja
ll	...	zie aille, ille, ouille
ñ	nj	niño → ienjo, vicuña → oenja
nh	nj	piranha → anja, Tristan da Cunha → oenja
que	k	cheque → ek, pétanque → ânk
s	z	basis → azes, Friso → iezo, hypnose → oze
sch	s	farizeïsch → e-ies, heroïsch → o-ies, plastisch → asties

De letter:	wordt gespeld als:	bijvoorbeeld in:
sch	sj	Esch → esj, Groschen → osjen, Jascha → asja, kitsch → ietsj, quatsch → atsj, streberisch → iesj
sh	sj	cash → esj, mackintosh → osj, push → oesj, rush → usj
ss	s	bypass → às, IJssel → ijsel
ssi	sj	professional → esjenel, session → esjen
t	s	actie → aksie, attentie → ensie, scriptie → ipsie
t	ts	gratie → aatsie, Lucretia → eetsia, Mauritius → ietsius, motie → ootsie, patio → aatsio, solutie → uutsie
ti	sj	fiction → iksjen, foundation → eesjen, multinational → esjenel, slow motion → oosjen
tt	t	blaatte → ate, grootte → ote
v	f	Chroesjtsjov → of, live → aif, wave → eef
v	vv	cover → ûvver, gravel → evvel, living → ivving
x	ks	anorexia → eksia, crux → uks, taxi → aksie
y	j	Himalaya → aja, mayo → ajo
z	s	Edzo → etso, fez → es, Mainz → ains, oversized → aist
z	ts	Graz → aats, La Spezia → eetsia
zz	ts	mezzo → etso, paparazzi → atsie, pizza → ietsa

Klinkers

a	à	first class → às, pop-art → àrt
a	ah	cha-cha-cha → ah, voilà → ah
a	e	baby → ebie, skaten → eten, standing → ending
a	è	Al → èl, damn! → èm, Mary → àrie, square → èr
a	ee	cape → eep, ready-made → eet
a	ò, o	hall → òl, squashen → osjen, Swatch → otsj, war → òr
ae	e	laesie → ezie, Linnaeus → e-us
aen	ãn	Messiaen → ãn, Saint-Saëns → ãns
ai	e	trailer → eler, trainen → enen
ai	è	flair → èr, migraine → ène, retraite → ète
ai	ee	drain → een, raid → eet
ail	ai	detail → ai
aille	ai-e	braille → ai-e
ain(s)	ẽn	mondain → ẽn, quatre-mains → ẽn
ais	eh	relais → eh
ait	eh	forfait → eh
al	ò	smalltalk → òk
amp	ãn	Duchamp → ãn
an	ãn	guirlande → ãnde, maman → ãn, nuance → ãnse

De letter:	wordt gespeld als:	bijvoorbeeld in:
anc	ãn	franc → ãn
and	ãn	Armand → ãn
ang	ãn	pur sang → ãn
ant	ãn	gerant → ãn
as	ah	Pays Bas → ah
at	ah	baccarat → ah
au	ò	Chaucer → òser, Juggernaut → òt, St. Paul's → òls
au(w)	ou	aura → oura, blauw → ou, gaucho → outsjo, paus → ous
aw	ò	crawl → òl, Mohawk → òk, Shaw → ò
ay	ai	Haydn → aiden, Karl May → ai
ay	ee	spray → ee, stayer → eeër
e	ee	per se → ee
e	ietà	Eton → ièten, scene → ièn, Steve → ièf
e	uh	te → uh
é	ee	café → ee
è	eh	hè hè → eh
ê	è	enquête → ète, gêne → ène, pêle-mêle → èl
ea	à	sweetheart → àrt
ea	e	Commonwealth → elth
ea	è(è)	yeah → èè, overhead → èt
ea	ietà	deal → ièl, lead → ièt, Lear → ièr, tea → iè
ear	ùr	earl → ùrl, research → ùrtsj
ee	ietà	cheers → ièrs, fee → iè, freeze → iès, Leeds → ièts
ei	ai	edelweiss → ais, Sieg Heil → ail, Spielerei → ai
ei	è	beige → èzje, Louis Seize → èze, Seine → ène
ei	e-ie	Galilei → e-ie
ei	ij	kei → ij, Leida → ijda, reis → ijs
en	ãn	à vendre → àndre, Provence → àns, Rouen → àn
en	ẽn	bien → ẽn, Camoëns → ẽns
ent	ãn	du moment → àn
er	ee	diner → ee
er	ùr	concern → ùrn, nerd → ùrt, sterling → ùrling, transfer → ùr
er(s)	èr	mon cher → èr, revers → èr, serre → ère
ert	èr	colbert → èr
et	eh	gourmet → eh
eu	oi	Freud → oit
eu	u	neuf → uf
eu	ui	Morpheus → uis, propedeuse → uize
eum	eeëm	lyceum → eeëm

De letter:	wordt gespeld als:	bijvoorbeeld in:
eus	eeës	Mattheus → eeës
ew	òè	crew → òè
ey	ìè	chromakey → ìè
ez	ee	pince-nez → ee
i	ai	Brian → ai-en, hi! → ai, mastermind → aint
i	ie	etui → ie, liter → ieter, kilo → ielo
ia	ie-a	dia → ie-a, pias → ie-as
ie	ai	pie → ai
igh	ai	candlelight → ait, high → ai
ille	ieë	brille → ieë
in	ěn	bassin → ěn, Port-au-Prince → ěns
io	ie-o	bios → ie-os, trio → ie-o
ir	ùr	first → ùrst, girl → ùrl, sir → ùr
is	ie	chassis → ie
it	ie	biscuit → ie
ix	ie	à tout prix → ie
o	ò	compote → òt, lord → òrt, roze → òze, zone → òne
o	û	lover → ûvver
ö	eu	föhn → eun, knäckebröd → eut
oa	oo	coach → ootsj
oa	ò	board → òrt
oe	eu	amoëbe → eube, Goethe → eute
oeu	èù	cri de coeur → èùr, oeuvre → èùvre
oeu	u	boeuf → uf
oi(e)	ah	moi → ah, pâté de foie → ah
ois	ah	bourgeois → ah
oit	ah	soit → ah
oix	ah	choix → ah
om(b)	õn	aplomb → õn, vicomte → õnt
on	õn	beau monde → õnde, bon ton → õn, conte → õnt
ond	õn	au fond → õn
oo	oe	notebook → oek
oo	òè	booze → òès, pool → òèl, zoo → òè, zoomen → òèmen
or	ùr	teamwork → ùrk, words → ùrts
ou	oe	Anouk → oek, douche → oesj
ou	ò	course → òrs, court → òrt, nought → òt, plusfour → òr
ouille	oeie	brouille → oeie
ow	o	fellow → ello
oy	oi	boy → oi, Joyce → ois

De letter:	wordt gespeld als:	bijvoorbeeld in:
u	oe	Duke → oek, Suzuki → oekie, Uwe → oeë
u	òè	overrulen → òèlen, Truman → òèmen
ue	òè	blues → òès, cue → òè
ui	òè	cruise → òès
ui	oe-ie	Bangui → oe-ie
um	ûn	parfum → ûn
un	ûn	Verdun → ûn
ur	ûr	Pittsburgh → ûrk, return → ûrn
y	ai	flyer → ai-er, recycle → aikel, stand-by → ai
y	i	amaryllis → illes
y	ie	Orly → ie, penalty → ie, type → iepe
ye	ai	bye-bye → ai

Rijmtips

Dit hoofdstukje bevat enkele adviezen en tips om zoveel mogelijk rijmmogelijkheden te halen uit de afgedrukte rubrieken.

1. Accepteer kleine klankverschillen

Zuiver rijm impliceert gelijkheid van de laatste beklemtoonde klinker plus alle medeklinkers en toonloze klinkers die daarop mochten volgen. Gelijkheid van klinkers of medeklinkers is echter geen absoluut gegeven. Opvattingen over zuiver en onzuiver rijm zijn tijdgebonden, en hangen bovendien samen met de regionale achtergrond en de persoonlijke smaak van de dichter.

Sommige klankverschillen worden tegenwoordig door bijna niemand meer gehoord; dat betekent dat koppels als *hout/benauwd*, *vol/bol* en *lachen/vlaggen* voor zuiver rijm mogen doorgaan. De betreffende woorden staan dan ook in één rijmrubriek.

Wat groter is het klankverschil tussen rijmuitgangen als **amt** en **ampt** of **ingt** en **inkt**; tussen zulke rubrieken wordt over en weer verwezen. Woorden met en zonder slot-n (*vrede/treden*) behoren ook tot die groep; weliswaar zijn onderlinge verwijzingen weggelaten, maar dat heeft uitsluitend praktische redenen: het gaat namelijk om vele honderden rubrieken. Dus als Eden u te weinig biedt, zoek dan rustig uw heil in Ede.

Controversieel zijn rijmkoppels van het type *haven/fotografen*, *racen/lezen*, *peiling/styling* en *poes/koest*. Wij vinden dat geen acceptabele combinaties, en we plaatsen dan ook geen verwijzingen tussen de desbetreffende rubrieken. Niets staat u echter in de weg om zulke rijmen te gebruiken als ze uw oor (en dat van uw beoogde publiek) niet hinderen.

2. Denk om verborgen betekenissen

Mat betekent kled, muntstuk, vermoeid, dof en het einde van een schaakspel; bovendien is het een vorm van de werkwoorden matten en meten. Het zou doenlijk zijn geweest zulke meervoudige gebruiksmogelijkheden aan te geven, maar er is van afgezien omdat een notatie als 'mat (zn, zn, bn, bn, bn, ww, ww)' of 'mat (7)' verwarrend en afleidend zou werken. Wees dus steeds alert op verborgen betekenissen; die zijn er vaak, vooral in de rijtjes van een- en tweelettergrepige woorden. U zult overigens merken dat de langere woorden in een rubriek (samenstellingen en uitdrukkingen) vaak een nieuw licht werpen op de gebruiksmogelijkheden van de korte woorden.

3. Zoek de beste samenstellingen

In de Grote Van Dale staan ongeveer 200 -molens, 500 -boeken en 800 soorten -werk. Het spreekt vanzelf dat van die samengestelde woorden alleen de frequentste en meest representatieve zijn opgenomen. Dit betekent dat u soms zelf uw geheugen moet aftasten naar een samenstelling die precies uitdrukt wat u zeggen wilt. Staat u vaak voor die opgave, overweeg dan de aanschaf van een woordenboek op CD-rom, die het mogelijk maakt op uitgang te zoeken.

4. Gebruik de Dichtgids

Het volgende hoofdstuk omvat de Dichtgids, een verstechnische mini-encyclopedie waarin u verschillende soorten informatie vindt:

- Tips voor het vergroten van rijmmogelijkheden: zie het verwijfsartikel Kunstgrepen en het artikel Schrikkelwoorden berijmen.
- Beschrijvingen van alle gebruikelijke vaste versvormen, zoals limerick, ollekebolleke, sonnet en ballade. Het assortiment staat opgesomd in het overzichtsartikel Versvormen.
- Tips en ideeën voor het schrijven. Vele artikelen zijn gewijd aan gelegenheidsgedichten, humoristische technieken, rijmschema's en stijlfiguren.
- Achtergrondinformatie, bijvoorbeeld over metrumsoorten, poëzievormen, rijmvarianten en versregels van allerlei formaat.

Algemene thema's (bijvoorbeeld Versvormen) worden ingeleid in overzichtsartikelen, die de lezer verwijzen naar deelonderwerpen (bijvoorbeeld Sonnet) die op hun alfabetische plaats worden behandeld. Binnen de specifieke artikelen wordt terugverwezen naar het overzichtsartikel, zodat men vlot bij overkoepelende en verwante informatie terecht komt. We hopen op deze manier een informatief hoofdstuk te bieden dat men naar verkiezing doelgericht of grasduinend kan raadplegen.

De Dichtgids is bedoeld als hulp voor de actieve dichter, het is geen letterkundig woordenboek. Termen uit de klassieke versleer of de algemene literatuurtheorie zijn derhalve weggelaten. Vanwege ruimtegebrek konden de specifieke kenmerken van liedteksten slechts zeer summier worden behandeld. Wetenswaardigheden over het schrijven van liedjes zijn te vinden in diverse Nederlandstalige boeken, zie de bibliografie.

Dichtgids

Het teken ° voor een woord betekent dat dit woord op zijn alfabetische plaats in deze Dichtgids wordt behandeld.

Abecedarium Van oorsprong een boekje waarin aan iedere letter van het ‘abece’ een bladzijde was gewijd, om op speelse wijze het alfabet te leren. Een bekend Nederlands voorbeeld is het door Rie Cramer geschreven en geïllustreerde werkje ‘A is een aapje, dat eet uit zijn poot’. De term abecedarium wordt ook gebruikt voor een gedicht waarvan de regels of coupletten beginnen met of gewijd zijn aan de respectieve letters van het alfabet. Zo’n verstype is bruikbaar als °gelegenheidsgedicht: bij een persoon of echtpaar zoekt men een aantal passende trefwoorden die in alfabetische volgorde worden behandeld. Men kan het rijmwerk desgewenst over meerdere mensen (maximaal 26) verdelen, zodat er een waar ‘Gesamtkunstwerk’ ontstaat.

Acconsonantie Als twee woorden overeenkomen in de medeklinkers die volgen op de laatste beklemtoonde klinker, spreken we van acconsonantie of medeklinkerrijm. Het is een vorm van °halfrijm. Acconsonantie is een °rijmvariant die soms in de plaats treedt van volrijm en dan een subtiel klankeffect kan sorteren:

Je wordt nooit meer *bedroefd*
 Maar ook nooit meer *verliefd*
 Nooit meer jong als in 1910

[Friso Wiegersma]

Acrostichon Een gedicht waarin de beginletters van de versregels (of strofen) van boven naar beneden gelezen een woord, naam of motto vormen. Een voorbeeld is te vinden in het artikel Onzijn. Wie erin slaagt een °gelegenheidsgedicht als acrostichon uit te voeren weet zeker dat hij een uniek geschenk te vergeven heeft dat tot in lengte van jaren bewondering zal afdwingen.

Afleidingen Woorden die door middel van een achtervoegsel zijn gevormd uit een stamwoord. Ze kunnen bij het dichten goed van pas komen wanneer er ‘moeilijke’ rijmklanken in het spel zijn. Als u moet rijmen op een woord dat eindigt op -e(n), -end(e), -er, -heid, -ig, -ing, -s, -se of -st, kunt u de volgende °kunstgreep toepassen. U slaat de rijmruubriek van het stamwoord op en probeert het achtervoegsel uit op de woordenrijtjes. Voor extra rijmwoorden op *bewapenen* gaat u naar de rubriek **apen**, waar u de grondstof vindt voor bijvoorbeeld *ontslapenen* en *welgeschapenen*. Op dezelfde wijze assembleert u woorden als *wandelend(e)*, *monogamer*, *playback-er*, *gezetheid*, *lauwig*, *omkransing*, het grappigst.

Ook goed bruikbaar zijn afleidingen van *plaatsnamen*: IJmuider, Oisterwijks, het Tel Avivs, Enschedese, het Haagse, die fraai rijmen op bijvoorbeeld *luider*, *be-kijks*, *liefs*, *hese* en *vierdaagse*.

Alexandrijn Een °versregel bestaande uit zes °jamben, oftewel een jambische °hexameter. Na de derde jambe valt een °cesuur. Ontstaan in de middeleeuwse Franse poëzie en sinds de zestiende eeuw ook bij ons veel gebruikt, onder anderen door Vondel. Vanaf de tijd van de Tachtigers daalde de populariteit omdat de 'dreun', veroorzaakt door de verplichte pauze halverwege de regel, steeds meer als hinderlijk werd ervaren. De alexandrijn werd allengs verdrongen door de jambische °pentameter, die ritmisch wendbaarder is. Een twintigste-eeuws in alexandrijnen geschreven gedicht is 'Het huwelijk', met deze befaamde regels:

∪ - | ∪ - | ∪ - || ∪ - | ∪ - | ∪ -
 Maar doodslaan deed hij niet, want tussen droom en daad
 staan wetten in den weg en praktische bezwaren
 [Willem Elsschot]

Alliteratie Gelijkheid van de beginmedeklinkers van twee of meer woorden in een zin. Het is een °rijmvariant die het fundament vormde van het Oudgermaanse °stafrijm maar in onze poëzie eerder een aanvullende rol speelt. Voorbeelden zijn legio: 'O, 't ruisen van het ranke riet'; 'De zon en de zee springen bliksemend open'; 'Ik droomde dat ik langzaam leefde'. Alliteratie maakt een versregel klankrijker en gemakkelijker uitspreekbaar. Tussen de allitererende woorden wordt een verband gesuggereerd dat de overtuigingskracht van de mededeling verhoogt. Het is een waardevolle dichterlijke techniek, mits men maat weet te houden.

Amfibrachys Driedelige °versoet, bestaande uit een beklemtoonde lettergreep omringd door twee onbeklemtoonde (∪ - ∪). Heeft met de °dactylus het vlotte tempo gemeen, maar is door de onbeklemtoonde beginlettergreep wat gemakkelijker te hanteren. We zien de amfibrachys vaak in liedteksten en in lichte gedichten zoals limericks ('Er was eens een dame in Dongen...'). Een van de betrekkelijk schaarse voorbeelden van literaire gedichten die in amfibrachys zijn geschreven begint aldus:

∪ - ∪ | ∪ - ∪ | ∪ - ∪ | ∪ - ∪
 Wij komen ter wereld, met rouw, uit de graven;
 met rouw, die gepast is, omdat wij nog dood zijn.
 Ons lichaam ontstond uit de grond en uit planten,
 om eens te bereiken een veilige haven.
 [Jan Hanlo]

Anachronisme Uitdrukking, handeling of attribuut dat niet past in de tijd waarin het onderwerp zich kennelijk afspeelt ('Voorwaar, voorwaar, ik ben Gods zoon/Riep Jezus door zijn megafoon'). De discrepantie werkt hilarisch, vandaar dat het anachronisme bruikbaar is als °humoristische techniek. Men denke aan de tekenfilmserie The Flintstones, die zich afspeelt in het steentijdperk maar waarin het wemelt van anachronismen (auto's, telefoons, kegelbanen enzovoort).